

KULTŪRA

MENAS ✨ LITERATŪRA ✨ MOKSLAS

Žodžių žiema

Prisipažinsiu – pavargau nuo žodžių. Nebenoriu skaityti knygų, laikraščių, meniu ir transporto tvarkaraščių.

Dar niekada žodžių nebuvo tiek daug – toji gausybė tiesiog dusinanti, pribloškianti, negailestinga. Primena smėlio audrą dykumoje, ugnikalnių pelenus, krintančius iš dangaus, pelus ir aštrias lakišių sėklas, lekiančias pavėjui. Kokia graži ir reta šitame siautulyje yra tylą!.. Kai gali nekalbėti, o klausytis. Tik klausytis.

Žiemos nakties, žvaigždynų, į kosmoso gelmes besiplečiančio laiko. Vėjo kamine, žuvies judesio po ledu, šerkšnijančio lapo traškesio. Vidurnakčio snieguotame lauke. Poezijos, virstančios klausymosi prabanga.

Reikia klausytis tylos, kad neapkurstum tam grožiui, kuris dar liko šiame pasauly. Ir gal net tikėtis, kad iš tylos gims *kažkas*, kas suteiks mums vilties. Galbūt netgi vilties susikalbėti.

Kad susikalbėtume, turim nutilti, tapti nebyliais. Turim perkainoti žodžio vertę. Turime patikėti, kad žodis gali prisikelti ir *kažką* reikšti. Galbūt netgi tapti *kažkuo*, kas ir mus iš dalies perkeistų.

Kaip sunku, kaip erzina, o kartais netgi nepakeliama klausytis *kito!*.. Žmonės kalba patys sau, save įtikinėja, sau pasakoja, save vienaip ar kitaip pateikia ir stengiasi sukurti panašių į save orbitoje. Išklysti iš jos – nesaugu ir baisu, laukia tamsios ir nepažįstamos erkmės, šaltos ir nedraugiškos.

Mes mėgstame šiltas ir saugias erdves. Mėgstame monologus, mėgstame kalbėti apie save ir apie nieką. Mėgstame patikrintas idėjas, patikrintus žmones, pritariančias nuomones. Mūsų kalbos ir įsivaizdavimai formuoja ploną, bet labai tvirtą plėvelę, kurios apgaubti, jaučiamės patenkinti, gražūs ir saugūs. *Mūsų* burbulė bus nukenksmintos visos nepatogios idėjos ir nuomonių išsiskyrimai. Pamažu mes pereisime prie *naujosios kalbos*, kai nebepakaks to, kad pašnekovai, kurių principai, estetiški skonis ar politinės pažiūros skiriasi, tiesiog pasišnekėtų, suprasdami pašnekesį kaip idėjos vystymąsi, o abejonę – kaip kiekvieno mąstančio žmogaus proto privilegiją.

Naujoji kalba nebetoleruos abejonės, o taip pat ir tylos, kai klausaisi, norėdamas išgirsti. Reiks kalbėti – daug kalbėti, leisti pavėjui pelus ir lakišius, pelenus ir dulkes. Bevaisiai žodžiai užpustys gatves ir kiemus, nepalikdami vietos pavasariui.

Bet pavasaris vis tiek ateis.

Jis per daug gaivalingas ir per daug nuostabus, kad neateitų.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

Finale

*šalta diena išeis iš balto buto
šalta naktis išlīs iš postalės
garuos kava ir tas kurs neužsnūdo
ilgai tylės*

*prasmegs langai lyg vienišos pompėjos
praplyšusiam Vezuvijuj nakties
ir dangumi nutįs žvaigždynų pėdos
bet neartės*

*gulės vanduo labai žemai už lango
trys gulgės lėks bet jų nepamatys
baugus žmogus kurio nebeaplanko
net praeitis*

*ugnis nuslys vaškinių žvakių siūlais
vaiski aušra aklais langais nuslys
širdy paslėpęs naktį vyras gult eis
ir tyliai lis*

Kęstutis Navakas

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fon-
das 2025 m. suteikė
18 000 Eur paremti
projektą: *DRAUGAS*
laikraščio diasporos
žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Žodžių žiema • **2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Svarbu ne ką nors vyti, o kuo nors būti (Rimvydai Šilbajoriui – 100 (3)) • **3-as psl. Ingrida Jakubavičienė.** Kaip JAV lietuvių tautininkų veiklos dešimtmetis atsiskleidžia naujoje Juozo Skiriaus monografijoje • **4-as psl. Astrida Petraitytė.** Knyga – nelyg archeologo atverti Mažosios Lietuvos šimtmečių klodai • **6-as psl. Perpetua Dumšienė.** Lietuvos regionų kultūros leidiniai (2)/ Kultūros kronika • **7-as psl. Algis Vaškevičius.** Marijampolę papuoš skulptūra miesto įkūrėjai grafienei Pranciškai Butleienei • **8-as psl. JAV lietuvių tautininkų veiklos dešimtmetis (tęsinys)**

Kitame numeryje: Juliaus Kelero recenzija apie Oksanos Zabužko romaną „Užmirštų sekretų muziejus“ • Tinginės dienoraštis. Vasaris

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Svarbu ne ką nors vytis, o kuo nors būti (3)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pabaiga. Pradžia 2026 m. sausio 17 d. „Kultūroje“

Kaip perskaitote pirmą sykį pamatytą eilėrašį – kaip eilinis mirtingasis ar kaip specialistas, literatūros tyrinėtojas? Turbūt vienoks skaitymo aktas būdavo kažkada anksčiau, kitoks – dabar? Kas Jums svarbiausia poezijoje, ko visu pirma laukiate, tikitės?

Greičiau kaip eilinis mirtingasis. Sėsti prie eilėraščio su specialisto – literatūros tyrinėtojo kuprine ant nugaros ir nepatogu, ir nevaisinga. Tarp kitko, literatūros tyrinėtojai ir nėra specialistai, kaip, pavyzdžiui, gydytojai, inžinieriai ar panašiai. Įsikaltas metodas gali pasitarnauti tik kaip papildomų įžvalgų šaltinis, o analizės šerdis visgi slypi skaitytojo intuicijoje, vaizduotėje, atminty susirinkusiose literatūros istorijos žiniose (kur apie skaitytojo mintį jos apspinta kaip Goethes „schwankende Gestalten“), o svarbiausia – skaitytojo išankstinėje pag darboje ir meilėje skaitomam kūriniiui. Ta meilė gali pavirsti į nusivylimą, bet čia jau kitas klausimas, panašesnis į tragiškus ar melodramatiškus romansus.

Visokių literatūros tyrinėtojų, kritikų tekstų yra tekę skaityti apie mano vieną mėgiamiausių, o ir Jūsų šiandien jau paminėtą poetą Henriką Radauską. Netgi, kad jis visiškai betalentis. Tiesa, pastaruoju metu tai kaip ir nebesaitakantys vertinimai. Kaip Jums atrodo, kodėl būta tų pirmųjų, ganėtinai keistų vertinimų? Ar tikrai juos galėjo padiktuoti garsiosios eilutės: „Aš nestatau namų, aš nevedu tautos...“?

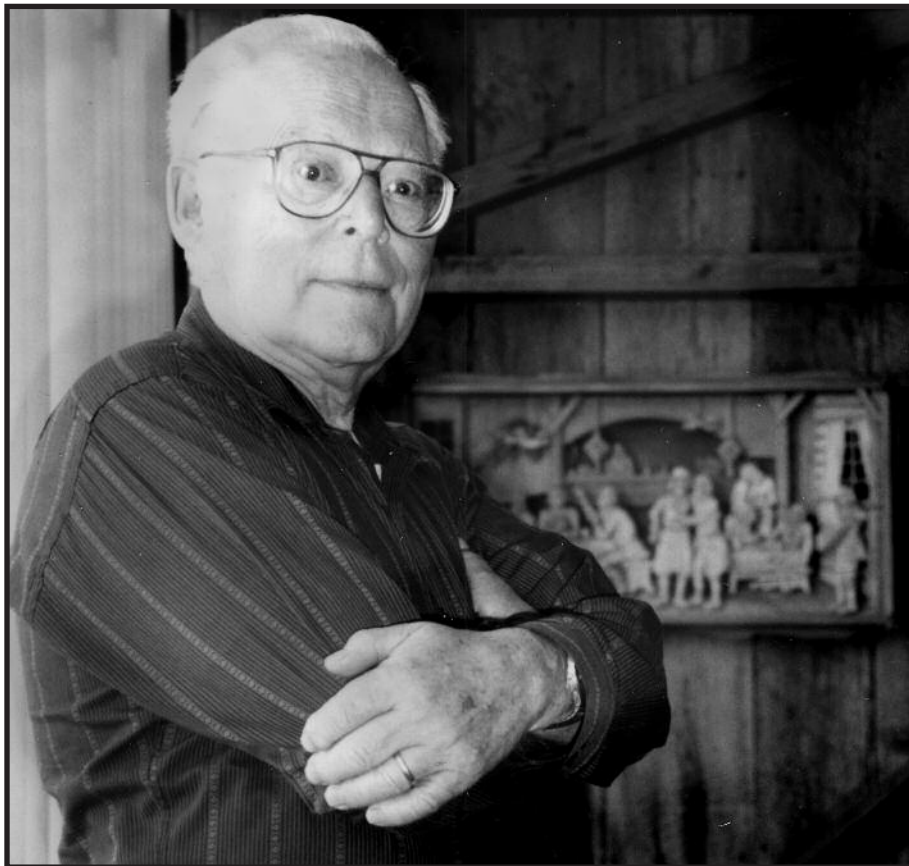
Neseniai skaičiau, kad Radauskas esąs „antros rūšies dendžių“ poetas. Tai klus apibūdinimas nenorinčiam Radausko skaityti. Aš pats žmogus gana apsmukęs, net ir į trečios rūšies dendžius netikčiau, bet, va, man Radauskas irgi yra vienas mėgiamiausių. Kalbu kaip eilinis mirtingasis.

Lietuviškieji literatūros komentatoriai vis dar įpratę kūrinio vertę apspręsti pagal jame randamas idėjas, įžvalgas, tėvynės bei žmonijos meilę, žodžio pakilų skambesį ir panašiai. Tokiems Radauskas atrodo, kaip vienas literatūros istorikas rašė, „tuščiaviduris“. Neįprasta pastebėti, kaip iš grynai estetinių teksto aspektų išplaukia ir platuma, ir giluma. „Neradus Dievo / Strėlė klajoja tarp šaltų žvaigždynų / Nedrįsdama sugrįžt“ dėl savo įvaizdžio, jo dinamikos, jo konfrontacijos su beribe ir negyva visata pasako daug giliau ir daugiau apie žmogaus padėtį negu kieno nors filosofuojantys eilėraščiai.

Na, o kas dėl „nevedu tautos...“, tai, manding, Radauskas visiškai nemanė paskelbti kažkokią deklaraciją prieš tautą bešaukiantį Brazdžionį. Tik tie „tuščiaviduriai“ skaitytojai šitaip sureikšmino tą posakį, nes buvo pasiilgę „turinio“. Aš gi manau, kad Radauskui tai buvo tik retorikos figūra, priešprieša tai jo dainuojančiai ir grojančiai kalvai, taigi dalis binarinės eilėraščio struktūros.

Lietuviško kūrybinio žodžio ateitis svetur dabar turbūt dar miglotesnė nei ji buvo iki nepriklausomybės Lietuvoje atkūrimo? O gal jau randasi ir kitokių prognozių? Juk vien užatlantėje per tuos penkiolika metų atsidūrė tūkstančiai lietuvačių...

Prieš „trečiosios bangos“ lietuvių atsiradimą Amerikoje ar aplamai užsienyje išeivijos literatūros padėtis buvo aiškiai beviltiška. Žodžiai baigė išmirti, kaip ir juos rašantys, o prieauglio – jokio... Dabar matosi šiek tiek ženklų, kad gal naujieji ateiviai ir užkurs rašytos lietuvių literatūros ugnelę. Šiuo metu tie naujieji (didelė dauguma) leidžia labai įdomų, gyvą laikraštį „Amerikos lietuvis“. Jis įdomesnis už senuosius, tokius kaip „Draugas“ ar „Tėviškės žiburiai“. Tačiau tarp mūsų, antrosios bangos, ir šios, trečiosios, yra bent vienas reikšmingas skirtumas. Mūsų bangą didele dalimi sudarė jau subrendę ar jau pradedantys rašytojai, gana margų plunksnų žmonės, kurie daug rašė dar Vokietijoje, o atvažiavę tęsė savo kūrybinį gyvenimą toliau. Kurį laiką išeivijos literatūra gerokai lenkė Lietuvoj rašomą. O dabartinė banga, kiek matosi, neturi rašy-

Rimvydas Šilbajoris.

tojų ar turi tik vieną kitą literatą, bandantį plunksną smulkiuose žanruose. Jie ir atvažiavo ne kaip „svečiai“, ne kaip mes, tėvynės išsiilgę, save tremtiniais mėgstantys vadinti, į vieną bendruomenę su savo kultūra susitelkę žmonės. Tų, trečiųjų, niekas neištrėmė, ir jie nuo jokių pavojų nebėgo. Nežinau, ar jie jaučia kokią nostalgiją tėvynei, ar jaučiasi ką nors praradę, bet akivaizdu, kad tie, kurie apsišprendė negrįžti, energingai asimiliuojasi svetimuose kraštuose, labai trokšta gero uždarbio, kuria šeimas su svetimtaučiais, elgiasi kaip tūkstančiai žmonių visame pasaulyje, ieškančių sau geresnio gyvenimo. Istorinis tautų kraustymasis dabar yra žmonių kraustymasis. Nenuostabu, jei jie ir nesiektų ugdyti lietuvių literatūrą bei kultūrą kraštuose, kur nenori jaustis svetimimi. Bent jau niliūniškų praradimo simfonijų iš jų netenka laukti.

Labai didelį darbą atlikote drauge su Kaziu Bradūnu parengdami ir suredaguodami „Lietuvių egzodo literatūrą (1945–1990)“. Natūralu, kad tokios didelės apimties leidinyje pasitaikė ir netikslumų. Pavyzdžiui, Londone gyvenantis K. Barėnas niekaip negali sutikti su Vytauto A. Jonyno vertinimu, kad „Meškos maurojimo metai“ gali būti laikomi vienu iš retų proletarinių romanų mūsų literatūroje. Ar ir Jums taip atrodo, ar tai tiesiog dėl didelės knygos apimties redaktorių nepastebėta eilutė?

Nežinau ką atsakyti, nes neteko skaityti „Meškos maurojimo metų“. Žinau, kad Jonynas daugeliu atvejų originalus ir įžvalgas mąstytojas. Mudu su Bradūnu, kaip redaktoriai, patikėjom savo rašantiems atsakomybę už jų straipsnius ir nenorėjom autorių tempti pagal savo kurpalį. Jonynui teko su Barėnu aiškintis dėl tų nuomonių skirtumų. Tik kraštutiniu atveju mums, redaktoriams, būtų prisiėję įsikišti. Bet tokių atvejų nepasitaikė.

Iš kokių autoritetų mokėtės kaip kritikas-kūrėjas?

Mano literatūros studijos praėjo pro du nelabai apibrėžtus etapus. Visų pirma, Kolumbijos universitete teko klausytis paskaitų profesorių, kurių teorinės prielaidos ir požiūris į literatūros kritiką iš tikrųjų priklausė dar devynioliktam šimtmečiui, pagal rubriką „gyvenimas ir kūryba“. Literatūra buvo nagrinėjama visuomeniniais, istoriniais, moraliniais ir kartais net religiniais pagrindais. Tiesa, būdavo pastabų ir apie veikalo stilistiką, bet jos nesiėkė atidžios analizės lygio. O kadangi dauguma tų profesorių tik silpnai mokėjo rusiškai, tai nebuvo ko laukti jokio rimto stilistikos nagrinėjimo.

„Draugo“ archyvo nuotr.

nančias įžvalgas į dalykų tikrumą meninėj kalboj. Eichenbaumo lyrikos studijos jautėsi kaip naujai atrastas kraštas. Tynianovo kruopščiai išvystytas struktūralizmas irgi buvo kaip nauja žemė. Lotmano studijos apie tai, kas iš tiesų yra tekstas, džiuginė ir stebino. Žirmunskio idėja, kad turinys ir forma yra viena ir nedaloma esatis visai pakeitė mano požiūrį į diskusijas, kuriose buvo sakoma, kad, pavyzdžiui, eilėraščio turinys esąs gilus ir vertingas, bet jo forma neadekvati minčiai. Dabar jau žinojau, kad tokios diskusijos iš tiesų tuščiavidurės. Neadekvati forma yra taip pat ir neadekvati mintis.

Taigi – mokiausi iš autoritetų, kurie nežinojo, kad išvis šiame pasaulyje gyvenu. O daugelis jau ir patys nebegyveno. Anot Tomo Venclovos – ar girdi, ką tau sako numirusių lapų kalba? Tiesa, dar koldže, kur studijavau anglistiką, teko sužinoti ir apie taip vadinamą „naująją kritiką“, kuri turėjo šiek tiek panašumo į formalizmą, bet atsirado gerokai vėliau ir nebuvo tokia nuosekli, „formali“ kaip tie rusų darbai. Beje, Algirdo Greimo atidžios tekstų analizės, jo „semiotiniai kvadratai“ irgi padarė gilų įspūdį.

Nuo tų entuziazmo laikų jau daug vandens nutekėjo, ir mano nuomonė apie formalistus keitėsi ir turtėjo naujais patyrimais. Tačiau konkrečiame literatūros dėstyme ar rašiniuose apie literatūrą aš daugiau linkęs pasikliauti instinktu, nuostaba, atinančia įžvalga, o ne kokio nors metodo rėmais.

Knygoje „Žodžiai ir prasmė“ gan aštriai pasisakėte prieš okupuotos Lietuvos literatūros kritiką Vytautą Kubilių, ilgainiui tapusį svarbiausiu kūrėjų vertintoju. Turiu omeny žodžius apie bandomą sukurti teoriją, kad 1940 metais, „laimėjus socializmui“, Lietuva įsitraukė į naujus ryšius su pasaulio literatūra. Ar jau nepriklausomos Lietuvos metais teko su juo susitikti? Jei taip, kuo tie susitikimai įsiminė?

Man neatrodo, kad būčiau gana aštriai prieš Kubilių pasisakęs. Pastebėjau keletą labai gerų jo sąvokių, o tai, kad radau jį svyruojantį tarp kritiko-mokslininko ir kritiko-beletristo toli gražu nebūtinai blogas dalykas. Aš ir pats mėgstu, kai mane kas nors kritiku-poetu pavadina.

O susitikęs su Kubiliu Lietuvoje buvau ne kartą. Santykiai visuomet buvo geri, jokių „šešėlių“ nesijautė. Aš jį gerbiau ir gerbiu ir kaip žmogų, ir kaip talentingą savo srities specialistą. Šviesus man jo prisiminimas.

Nukelta į 8 psl.

Prezidento Antano Smetonos priėmimas Springfielde 1941 m. Šalia prezidento kairėje – Ilinojaus valstijos gubernatorius leitenantas Hju W. Krosas

JAV lietuvių tautininkų dešimtmetis – naujoje J. Skiriaus monografijoje

Dr. Ingrida Jakubavičienė

Istorikas prof. dr. Juozas Skirius šiuo metu yra pagrindinis ir produktyviausias dirbantis lietuvių išeivijos JAV tyrinėtojas. Nuo 1995 m. jis yra publikavęs keliolika mokslinių monografių ir keliasdešimt mokslų ir mokslo populiarinimo straipsnių apie lietuvių išeivijos organizacijas ir atskirus visuomenės veikėjus. 2025 m. vasarą apsidžiaugiau sulaukusi prašymo recenzuoti J. Skiriaus naujos monografijos „JAV lietuvių tautininkų veikla 1940–1949 metais: nuo susikaldymo iki vienybės“ rankraštį. Apsidžiaugiau, nes buvau tikra, kad viena pirmųjų susipažinsiu su nauju, profesionaliai atliktu tyrimu ir sužinosiu dar daugiau ne tik apie tautininkus, bet ir apie Prezidento A. Smetonos veiklą JAV, juk autoriaus įdirbis šioje temoje siekia daugiau nei tris dešimtmečius. Dar labiau apsidžiaugiau prieš savaitę gauta dovana – išleista solidžia monografija. Iš tiesų 438 puslapių Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) Lietuvių išeivijos instituto išleistoje knygoje išsamiai nušviestas intensyvios tautininkų veiklos dešimtmetis, išryškinti svarbiausi įvykiai, veikėjai bei pasiekti rezultatai. Knygą iliustruoja autoriaus atrinktos nuotraukos bei dokumentų faksimilės.

Rengdamas knygą J. Skirius ištyrinėjo unikalią, iki tol tyrinėtojų dėmesio nesulaukusią archyvinę medžiagą, saugomą tiek JAV, tiek Lietuvos archyvuose ar tyrimų centruose, pasinaudojo išeivijos veikėjų atsiminimais, JAV lietuvių periodine spauda. Ypač vertingu šaltiniu tapo buvusio Lietuvai vaduoti sąjungos pirmininko Pijaus J. Žiūrio asmeninis archyvas, saugomas Klaipėdos universiteto bibliotekoje, dr. Kazio Pemkaus fonde. Būtent P. J. Žiūrio surinkti veiklos dokumentai, išlikę posėdžių protokolai, susirašinėjimas su kitais tautininkų vadovais A. Oliu, K. Karpiumi, A. Trečioku ir kitais leido autoriui iš vidaus pamatyti gana sudėtingus, o kartais ir prieštaringus tautininkų santykius. Svarbiu šaltiniu tapo ir Amerikos lietuvių kultūros archyve Putname saugomi K. Karpiaus laišakai. Detalizuodamas Prezidento A. Smetonos siekį išitraukti į lietuvių tautininkų darbus autorius naudojo VDU Lietuvių išeivijos institute istorikės dr. Daivos Dapkutės publikuota 1940–1944 m. A. Smetonos korespondencija, kurioje at-

Prezidento Antano Smetonos vizitas Springfielde, Ilinojaus valstijoje 1941 m.

VDU Lietuvių išeivijos instituto nuotraukos

sispindi Lietuvos diplomatų bei JAV lietuvių tautininkų požiūris į A. Smetonos veiklą, Prezidento gyvenimo ir veiklos JAV realijos.

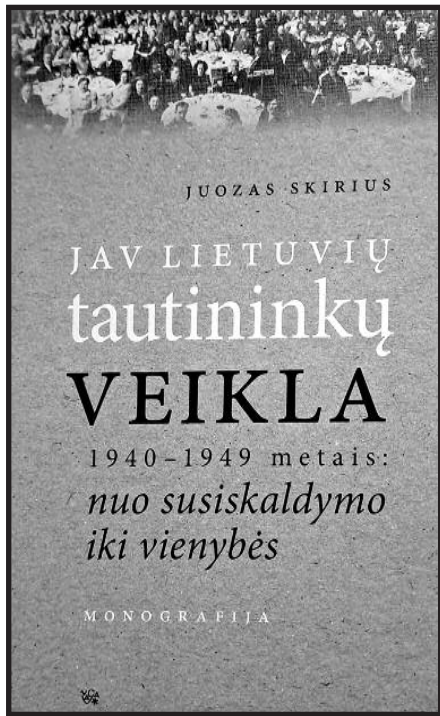
Autoriaus pasirinkta tyrimo tema yra labai aktuali, nes iki šiol reikšmingesnių darbų apie JAV lietuvių tautininkų grupę ir jos veiklą nepasirodė. Šia knygą į lietuvių istoriografiją įvesta daug naujų faktų ir išryškinti svarbiausi veikėjai: Antanas Olis, Kazys Karpis, Antanas Vanagaitis, Pijus Jonas Žiūris ir kiti. Nors tautininkų grupė buvo pati mažiausia, sudariusi vos 10 proc. visų lietuvių išeivijos JAV politinių veikėjų, tačiau, pasak J. Skiriaus, tautininkai pasižymėjo veikumu ir atkaklumu, todėl jų veikla nenusileidžia 45 proc. lietuvių diasporoje sudariusiems katalikams, 25 proc. komunistų ar 20 proc. socialistų ir todėl tautininkų veikla dalyvaujant Lietuvos laisvinimo byloje buvo labai svarbi.

Ši J. Skiriaus knyga puikiai iliustruoja ne tik tautininkų vidinius nesutarimus, bet ir kitą lietuvių išeivijos problemą – vienybės stoką kultūrinėje, visuomeninėje ir ypač politinėje veikloje. Tautininkų srovė ne visada rasdavo bendrų interesų su katalikais, liberalais, todėl dėsninga, kad 1941 m. tautininkai pasitraukė iš svarbiausios JAV lietuvių išeivijos organizacijos Amerikos lietuvių tarybos (toliau ALT) ir į ją sugrįžo tik 1949 metais. Autorius atskleidžia, kad tautininkų pasitraukimo iš ALT tapo kitų srovių neigiamas požiūris į JAV atvykusį Prezi-

dentą Antaną Smetoną.

Pirmoje knygos dalyje „JAV lietuvių ‘vidurio srovės’ telkimas 1940–1943 metais“ autorius analizuoja, kaip tautininkai 1941 m. įkūrė Lietuvai vaduoti sąjungą ir kaip į savo veiklą stengėsi įtraukti Prezidentą A. Smetoną, kuris 1941 m. ypač aktyviai keliavo po JAV valstijas, skaitydamas paskaitas lietuvių kolonijose. Aptariamuoju laikotarpiu tautininkams didžiausią nepasitenkinimą kėlė katalikų ir ypač socialistų neigiamas požiūris į A. Smetoną: jo ignoravimas, atsisakymas dalyvauti jį sutinkant New Yorke ir Čikagoje. Tuo tarpu tautininkams A. Smetonos autoritetas dar labiau sustiprėjo, kai 1941 m. balandžio 1 d. Washingtone A. Smetoną ir jį lydintį Lietuvos pasiuntinį Povilą Žadeikį priėmė JAV valstybės sekretoriaus pareigas ėjęs Sumner Welles, o balandžio 18 d. Baltuosiuose rūmuose ir JAV Prezidentas Franklin D. Roosevelt. Tautininkams tai buvo puikus įrodymas, kuo Lietuvos išlaisvinimo bylai gali būti naudingas A. Smetona.

Viena iš JAV lietuvių tautininkų veiklų buvo leidinių apie Lietuvą ir ją ištikusią okupaciją leidyba anglų kalba. Tautininkai siekė JAV politikams ir visuomenei parodyti, kas ta Lietuva ir lietuviai, kokia jos istorija ir kultūra, kodėl ji neteko nepriklausomybės. Svarbiausiu tautininkų iniciatyva išleistu leidiniu, prie kurio redagavimo ir leidybos prisidėjo Prezidentas A. Smetona, tapo buvusio JAV pasiuntinio Lietuvoje Owen J. C. Norem knyga

Juozo Skiriaus knygos viršelis

„Timeless Lithuania“. O. Norem savo akimis matė, kas nutiko Lietuvai 1940 metais, jis buvo tiesioginis Lietuvos sovietizacijos liudininkas. Be to, savo tarnybos Kaune metu jis domėjosi Lietuvos istorija, kultūra, rašė savo išpūdžius, vildamasis vėliau tai publikuoti amerikiečių auditorijai. O. Norem buvo pažįstamas su A. Smetona, todėl tautininkai nusprendė padėti jam išleisti knygą. A. Smetona gavo užduotį suredaguoti O. Norem knygos rankraštį ir parašyti pastabas bei patikslinimus. A. Smetona labai atsakingai dirbo šį darbą ir parašė net 85 mašinraščio puslapius įvairių pastabų bei teksto paaiškinimų, kurie buvo išversti į anglų kalbą ir knygos autorius daugumą jų panaudojo. Nors knyga buvo profesionaliai parengta ir buvo naudinga tiek lietuviams, tiek amerikiečiams, tačiau prie jos leidybos kitos srovės atsisakė prisidėti, todėl visi leidybos kaštai gulė tik ant tautininkų pečių ir kišenių. Be to, tautininkai, siekdami pritraukti Lietuvos labai įžymesnius amerikiečių politikus 1942 m. gegužę įkūrė organizaciją „Lietuvos draugai Amerikoje“ (angl. American Friends of Lithuania), kurios pirmininku išrinko minėtą O. Norem.

J. Skirius išsamiai aptaria tautininkų planus Prezidentą A. Smetoną paversti kovos už Lietuvos valstybingumo atstatymą ašimi. Nors jau nuo pat A. Smetonos atvykimo kitos srovės prezidentą sutiko šaltai ir net priešiš- kai, tautininkai ilgą laiką vylėsi, kad požiūrį galima pakeisti. Tam prielaidų buvo, nes Lietuvos pasiuntinys P. Žadeikis buvo gavęs A. Smetonos patikinimą dalyvauti ne tik tautininkų, bet ir kitų srovių fondų, jeigu jie bus registruoti JAV Valstybės departamente, renginiuose. Nepaisant to, JAV lietuviai socialistai ir toliau nepripažino A. Smetonos teisėtu Lietuvos prezidentu ir nuolat kritikavo už įvestą Lietuvoje diktatūrą. Dalis kunigų taip pat laikėsi panašios pozicijos. 1941 m. rugsėjo 18 d. tautininkų savaitraštis „Dirva“ paskelbė, kad rengiamas Prezidento A. Smetonos prakalbų maršrutas po lietuvių apgyvendintas vietas, ieškant pagalbos Lietuvos vadavimui ir šelpimui“. Laikraštis argumentavo, kad ir JAV Prezidentas F. D. Roosevelt susitikimo metu taip pat paragino A. Smetoną eiti pas savo tautiečius, tikintis paramos. 1941 m. spalio 29 d. Grand Rapids, Michigano valstijoje prasidėjęs A. Smetonos prakalbų maršrutas turėjo baigtis 1942 m. vasario 16 d. Baltimorėje. Tačiau ne viskas buvo taip gražu.

Nukelta į 8 psl.

Knyga – nelyg archeologo atverti Mažosios Lietuvos šimtmečių klodai

Astrida Petraitytė

Profesorius – jau emeritas – Domas Kaunas visą profesinę veiklą, jai pajungęs ir laisvalaikį, pašventė Mažosios Lietuvos knygoms, jų kūrėjams, leidėjams. Jam ypač dėkingi turi būti pavieniai užsilikę mažlietuviai, jų palikuonys – be mokslininkų dėmesio Mažajai Lietuvai, Rytprūsiams šis istorinis regionas didžia dalimi išnyktų laiko ūkanose, o jų pastangomis – kartu su autentiškais būtojo gyvenimo liudijimais – rekonstruojamas kaip dvasinis fenomenas. (Taip, Lietuva turi penktą etnografinį regioną – Mažąją Lietuvą, bet verčiau jį vadintume, kaip tarpukariu, tiesiog Klaipėdos kraštu, nes anapus Nemuno pamėkle tapęs Karaliaučius ir daugybė lietuviškus vardus turėjusių miestelių – Kaliningrado sritis su visokiais sovietkais).

Domas Kaunas, besidarbuodamas Vilniaus universitete su studentais, neužmetė savo bibliotekininkystės ir bibliografijos studijų metais pradėtų Mažosios Lietuvos tyrimų. Dar vaikystėje su šeima iš Žemaitijos persikėlęs į šį, jau ne tik karo bei pokario, bet ir sovietinių vajų nustekentą kraštą (jis baigė Priekulės vidurinę mokyklą), dar užtiko kaimynus, tolimesnius vietinius, išlaikiusius (kad ir nukentėjusius, užkistas kur palėpėje) senąsias liuteroniškas knygas (Biblijas, giesmynus), paskatinusias ir šio knygotyros specialisto tapsmą senųjų leidinių kolekcionieriumi.

Prof. Kauno kraityje – visa šūsniš autorinių knygų, dauguma jų skirtos Mažosios Lietuvos kny-

goms, bibliotekoms, šio krašto veikėjams. Ir štai 2025-aisias Vilniaus universiteto leidykla išleido monografiją, tarsi reziumuojančią Profesoriaus sukauptasias žinias: Mažosios Lietuvos Knygų namai, neprilygstamą jau vien savo apimtimi – kone tūkstantis puslapių (žinoma, kaip ir dera mokslinei knygai, nemenką jos dalį sudaro literatūros, šaltinių sąrašas, asmenvardžių rodyklė ir pan.)

Metams baigiantis išleidus knygą, dabar prof. Kauno, matyt, laukia visa serija jos pristatymų, susitikimų su skaitytojais. Sausio 22 d. toks renginys įvyko Mokslų akademijos Mažojoje salėje (čia visi atėjusieji, susėdę už ilgo stalo gali jaustis dalyviais, ne pasyviais klausytojais).

Renginyje, be autoriaus Kauno, dalyvavo VU Komunikacijos fakulteto profesoriai Andrius Vaišnys ir Arvydas Pacevičius, nuotoliu pasisakė Klaipėdos universiteto doc. Silva Pocyte.

Renginiui vadovavęs prof. Vaišnys pažymėjo ypatingą faktų gausą, sutelktą šioje knygoje, išreiškė viltį, kad jie rasis virtualioje ba-

zėje. Pasak kalbėtojo, ši trijų skyrių, aprėpiančių tris istorinius etapus, monografija – Mažosios Lietuvos paveldo dokumentas, iš kurio verta mokytis pagarbos mokslui, faktų sisteminimo, medžiagos struktūravimo ir pan. Vaišnys pasidžiaugė, kad knygoje atsiskleidžia žmonės, pašventę savo gyvenimus kultūrai. O šių dienų situacijoje mums primenama, kad žemės anapus Nemuno nėra „iskonno ruskių“ (prigimtosios rusų).

Prof. Kaunas žvilgsnį pirmiausia kreipė į savo kelio link šio leidinio pradžią – tai jo, jauno dėstytojo, kuriam knygotyros kursą patikėjo Levas Vladimirovas*, studentams 1983 ir 1984 m. parengtos mokomosios priemonės apie Mažosios Lietuvos bibliotekas (matyt, iš šio įdirbio išsirutuliojo jau visuotinei Lietuvos auditorijai skirti leidiniai: „Klaipėdos krašto lietuvių knyga iki 1919“ (1986), „Mažosios Lietuvos spaustuvės 1524–1940“ ir „Mažosios Lietuvos bibliotekos (iki 1940)“ (abi 1987) ir daugelis kitų). Kaunas pasisakė 40 savo profesinės veiklos metų buvęs „statybininku“, kaupiančiu medžiagas, rengiančiu projektus, galiausiai surenčiančiu statinį. Jis pasidžiaugė Nepriklausomybės suteiktomis galimybėmis – atsivėrus sienoms, stažuotasi užsienyje, studijuoti Vokietijos, Lenkijos, Švedijos archyvai (kai kurių šalių tik virtualieji), dalyvauta konferencijose.

Aptardamas pristatomą monografiją, autorius prisipažino turėjęs palaužyti galvą dėl struktūros, istorinių etapų ribų nubrėžimo. Pirmojo etapo pradžią ženklina Vokiečių ordino virsmas pasaulietine,

Akademiko,
Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto profesoriaus
Domo Kauno knygos
MAŽOSIOS LIETUVOS KNYGŲ NAMAI
sutiktuvės

2026 m. sausio 22 d. (ketvirtadienį) 17 val.
Lietuvos mokslų akademijos Mažojoje konferencijų salėje
(Gedimino pr. 3, Vilnius).

Dalyvaus: autorius,
akademikas Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto profesorius Andrius VAIŠNYS
ir prof. Arvydas PACEVIČIUS, Klaipėdos universiteto doc. dr. Silva POCYTĖ.

Renginį ves akad. Andrius VAIŠNYS.

Informuojame, kad Lietuvos mokslų akademijoje vykstančiuose viešuose renginiuose visuomenės informavimo ir komunikacijos tikslais fotografuojama ir (ar) filmuojama, todėl galite būti matomi nuotraukose ir (ar) vaizdo įrašuose. Nuotraukos ir (ar) vaizdo įrašai renginio organizatorių gali būti skelbiami interneto svetainėse, socialinių tinklų paskyrose bei kitaip platinami.

Knygos sutiktuvių kvietimas

kartu ir liuteroniška Prūsijos kunigaikštystė, valdoma kunigaikščio Albrechto Brandenburgiečio – priminta, kad pernai ir Lietuvoje (šiek tiek) pažymėta Prūsijos valstybės susikūrimo 500 metų sukaktis. Pirmąjį tyrimo etapą autorius apsisprendęs užbaigti 1807 metais, nes tai ištisė šiai valstybei buvusi reikšminga data: Napoleono įsiveržimas sąlygojo ir eilę reformų, tarp jų – baudžiavos panaikinimą.

Trumpai stabtelėjęs ties antruoju etapu (kartu ir knygos skyriumi), apimančiu 1808–1919 m., jis pažymėjo po 1848–1849 m. demokratinės revoliucijos suklestėjusią periodinę spaudą. Trečiasis, baigiamasis, etapas – nuo Pirmojo pasaulinio karo iki 1940 m. – skykla į dvi dalis: 1) Rytprūsiai, tarsi tęsiantys Prūsijos tradicijas – bet jau išplieskus ir knygas naikinančiam nacionalsocialistų režimui; 2) Klaipėdos kraštas, tapęs (iki 1939 m. kovo) Lietuvos dalimi, kai dėtos pastangos steigti lietuviškas valstybines institucijas, taip pat ir bibliotekas.

Įvertindamas knygos reikšmę Prūsijoje per visą jos raidą, autorius pažymėjo privalomo pradinio išsilavinimo, čia įvesto 1736 m., reikšmę – XVIII a. pabaigoje ir Mažojoje Lietuvoje neliko neraštingų žmonių. Kaunui, akivaizdu, svarbu Mažosios Lietuvos lietuviškumas, lituanistinis paveldas bibliotekose. Jis pažymėjo: Mažoji Lietuva buvusi ne miestų, bet kaimų kraštas (nors reikšminga monografijos dalis skirta Karaliaučiu, dar prisimenant ir Vokiečių ordino paveldą).

Bet Mažosios Lietuvos kaimai nebuvo „užkampiai“ – į juos skirti lietuviškai mokantys kunigai, ne vienas jų pasidarbavo lietuviškos raštijos baruose. O neoficialioje sostinėje Tilžėje kultūrinis, intelektualinis gyvenimas buvo gan instensyvus. Nuo XX a. pradžios visame krašte aktyviai veikė jaunimo draugijos. Deja, po Antrojo pasaulinio karo visos bibliotekos aname Nemuno krante sunaikintos (nekalbant apie visus kitus niokojimus). Užbaigdamas pasisakymą, prof. Kaunas kukliai pripažino, kad ne viską pavykę išsiaiškinti, tad palinkėjo jaunesniems mokslininkams tęsti šio lauko tyrimus.

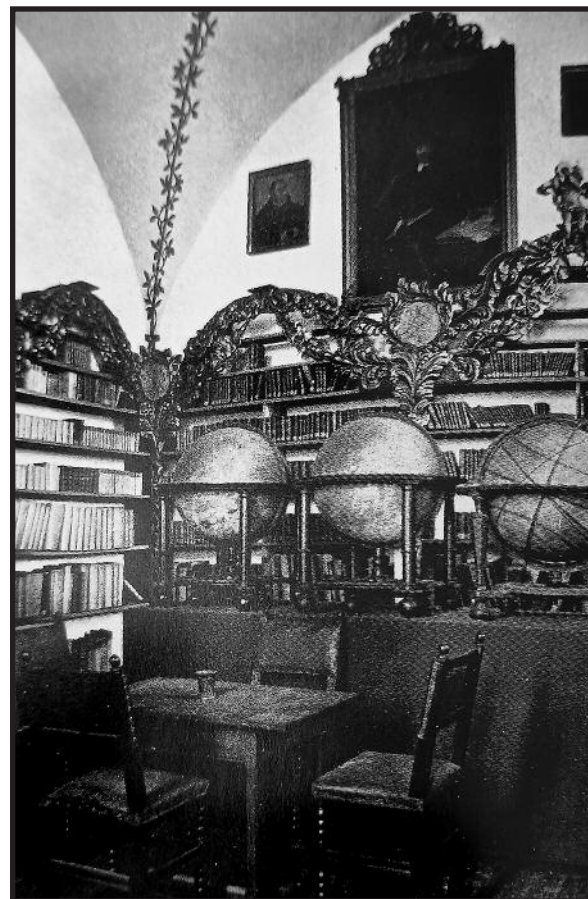
Nukelta į 5 psl.

Lietuvaitė su knyga rankose – prof. D. Kauno pasitelkta iliustracija iš 1782 m. leidinio

Mažlietuviškosios draugijos „Eglė“ 10-mečio šventės dalyviai, Vanagai, 1929 m.

Wallenrodtų bibliotekos Karaliaučiuje muziejiniai eksponatai

Atkelta iš 4 psl.

Prof. Pacevičius pažymėjo: aptariamoji monografija – apie *prarastą* knygų pasaulį. Kalbėtojas akcentavo, kad šiame darbe atskleista knygos reikšmė protestantiškoje visuomenėje, tiek vokiečių, tiek lietuvių. Pasak jo, paprastai Mažosios Lietuvos tyrimai yra „prolietuviški“, koncentruojamasi tik į lituanistinį paveldą; prof. Kauno darbo privalumas – aprėpiama visuma. Žinoma, svarbu, kad pristatomos lituanistikai svarbios to krašto asmenybės – nuo Martyno Mažvydo iki Ievos Simonaitytės. Pacevičius, kaip ir autorius, pažymėjo atveriamas darbo tęsinio galimybes, pavyzdžiui – lyginamųjų Didžiosios ir Mažosios Lietuvos kultūros tyrimų.

Prieš doc. Silvai Pocytei prabylant iš ekrano, Kaunas pristatė: šios Klaipėdos universiteto istorikės prosenelis buvo aktyvus Mažosios Lietuvos lietuviškųjų draugijų narys. Tad ne nuostabu, kad kalbėtoja vis minėjo: „mūsų kraštas“. Pažymėta: čia buvusi svarbi liuteroniška tradicija, jos sąlygota dvikalbystė [galbūt tai nuoroda, jog centrinės valdžios pastangos po „Klaipėdos sukilimo“ lietuvininti kraštą buvo pernelyg radikaliai? – A. P.] Pocyte taip pat pabrėžė visuotinį krašto gyventojų raštingumą, tai liudija ir buvęs tankus pradinio mokyklų tinklas. Deja, karo ir pokario metais Klaipėdai ir visam kraštui ženkliai nukentėjus, mažai belikę XIX amžiaus raudonplyčių pastatų, buvusių mokyklų; šio paveldo likučiais būtina susirūpinti. Ji – matyt, apeliuodama ir į mūsų, visos Lietuvos atsakomybę – priminė iniciatyvą atstatyti pokariu sugriautą Šv. Jono bažnyčią Klaipėdoje, renkamas tam aukas, atliekamus parengimo darbus.

Po šių pasisakymų paskelbta virtuali „ekskursijėlė“: D. Kaunas ekrane eksponavo kai kurias knygoje publikuotas iliustracijas. Regis, ypatingo džiaugsmo jam teikia spalvota graviūra, vaizduojanti lietuvaite su giesmynu rankoje; tai nežinomo dailininko darbas, kaip iliustracija pasitelktas Fedor von

Prof. Kauno įvardyta gražiausia Mažosios Lietuvos knyga.

A. Petraitytės nuotr.

Bock knygoje, išleistoje 1782 m.. Išties šis paveikslas mums daug ką byloja – pvz., ir mažlietuviškjo aprėdo tradiciją. Prof. Kaunui, suprantama, svarbiausia – asmeninė knyga (giesmynas) lietuvaite rankoje, liudijanti: XVIII amžiui baigiantis Mažojoje Lietuvoje visi moka skaityti. (Priminta, kad Lietuvoje, jau

nepriklausomoje, privalomas pradinis įvestas tik 1928 m.).

Mums eksponuoti išpūdingi statiniai (Karaliaučiaus universitetas, Tilžės lietuvių bažnyčia ir kt.), veikėjų portretai (Jokūbas Stiklorius, ir lietuviškų laikraščių leidėjas, ir aktyvus visuomenės veikėjas tiek prieš Pirmąją, tiek prieš Antrąją pasaulinį karą; kunigas Vilius Gaigalaitis, buvęs ir Prūsijos landtago nariu, ir – jau Lietuvos laikais tarpukariu – Evangelikų teologijos fakulteto Vytauto Didžiojo universitete dėstytojas, dekanas ir kt.). Regėjome bibliotekų interjerus (pvz., kilmingos vokiečių giminės Wallenrodtų), leidinių pavyzdžius – štai *gražiausia* Mažosios Lietuvos knyga „Asi beg mano Namai norim Viešpačiui sluzui“, išleista Berlyne, 1914 m. Kaunas pažymėjo, kad šio pamokslų rinkinio (vertimo iš vokiečių kalbos) ne tik viršelis ypatingai meniškas, knygoje gausu ir spalvotų iliustracijų. Lituanistinis sąjūdis Mažojoje Lietuvoje paliudytas kolektyvinėmis veikėjų nuotraukomis – „Birutės“, kai kurių jaunimo draugijų.

Tad ir vizualūs argumentai byloja: kokią galingą darbą prof. Kaunas atlikęs! Aprėpti šimtmečių klodai, iš kurių – jau užgriuvusių, sunykusių – nelyg archeologui teko kruopščiai rankioti būtojo gyvenimo šukeles...

Renginį baigė kolegų sveikinimai knygos autoriui. Prof. Aušra Navickienė, pasidžiaugusi, kad kone pusė dalyvių salėje – VU Komunikacijos fakulteto nariai, įteikė vakaro herojui puokštę gėlių. Autorius sulaukė sveikinimų ir iš leidyklos, Mokslų akademijos atstovų, pavienių gerbėjų.

* *Domo Kauno, 1975 m. baigusio VU Bibliotekinių rinktystės ir bibliografijos specialybę, profesinio kelio pradžia sutapo su šiuo Levo Vladimirovo, turtingos biografijos asmenybės, etapu: „1973–87 [VU] Mokslinės informacijos katedros vedėjas“. (www.vle.lt)*

beLONGING
Lithuanian Artists in Chicago
1900 to Now

**EXTENDED
THROUGH
09/07/26**
BALZEKASMUSEUM.ORG

Lietuvos regionų kultūros leidiniai (2)

Perpetua Dumšienė

Tęsinys.

Pradžia 2026 m. sausio 24 d. „Kultūroje“

Atkūrė draugiją pagal 1916–1918 m. Šiaurės vakarų Žemaitijoje veikusios „Saulutės“ draugijos pavyzdį. Prisimenama – kokia tai buvo organizacija ir ką ji veikė 1918 metų Lietuvoje. Įkvėpimo suteikė ir ankstyvųjų saulutininkų darbai. Štai jų istorija – pirmieji įkūrėjai žemaičių šviesuoliai. Draugijos įkūrimo idėją iškėlė mokytojas Jonas Brežinskis. Netrukus Platelių vargonininko Petro Kidyko namuose susirinkę žemaičių šviesuoliai – kunigas Petras Malakauskis, būsimasis filosofas Pranas Mantvydas, Pranas ir Joana Gadeikiai, Ona Sausdrovaitė, Magdė Budraitė, Leonas Brežinskis ir kiti – įkūrė draugiją „Saulutė“. Laikraščio „Saulutė“ redaktoriumi tapo kunigas Petras Malakauskis. Saulutininkai rengė įvairius kursus, skaitė paskaitas, rašė straipsnius, įkūrė knygynėlį ir t. t. Valstybės pažangą jie regėjo šviesoje ir kultūroje.

1995 metais atkurtoji draugija „Saulutė“ iškart perėmė savaitraščio leidėjo teises. Personalinė įmonė „Naujas amžius“ pasiūlė minimalią pagalbą – užmokėti laikraščio leidybos išlaidas. Visais kitais reikalais reikėjo pasirūpinti patiems. 1996 m. „Žemaičių saulutė“ buvo maketuojama Žemaitijos nacionalinio parko kompiuteriais. Bėdoje pagelbėjo tuometinis Žemaitijos nacionalinio parko direktorius Vidmantas Bezarus, darbuotojai Nijolė ir Giedrius Norvaišai.

Atkurtoji draugija „Saulutė“ pradėjo rašyti projektus įvairiems fondams. Pirmąją realią pagalbą suteikė JAV Lietuvių Katalikų Religinė Šalpa. Redakcija išgijo kompiuterinę įrangą ir, iš Platelių grįžusi į Plungę, įsikūrė viešojoje bibliotekoje. Čia įsikurti geranoriškai leido bibliotekos direktorė Violeta Skierienė. Nevyriausybinių kultūros draugija „Saulutė“ taip pat veikia prie bibliotekos. Draugija neapsiriboja vien laikraščio leidyba. Draugijos ir redakcijos pastangomis yra išleista keletas leidinių. Vienas puikus bendras projektas buvo skirtas įamžinti rašytojos Šatrijos Raganos atminimą Plungės rajone: Keturakių kaime nugriautos rašytojos gimtinės vietoje 2002 m. pasodinti memorialinė giraitė, tvarkyti aplinką, paruošti turistinį maršrutą „Rašytojos Šatrijos Raganos kelias Lietuvoje“. Devynis draugijos „Saulutė“ parengtus ir konkursams pateiktus projektus parėmė įvairūs fondai: Kanados Lietuvių Fondas, Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, Atviros Lietuvos fondas, JAV Baltijos fondas, Lietuvos kultūros ministerija.

Prie draugijos „Saulutė“ veikia kultūros, turizmo ir žaliųjų sekcijos. Šiandienos saulutininkų veiklos ratas platus: leidyba, parodų ir įvairių renginių organizavimas, talkos, ekspedicijos, aplinkos apsauga, kelionės, tarptautinis bendradarbiavimas. Draugijoje nėra nei vieno etatinio apmokamo darbuotojo. Visą darbą atlieka savanoriai po darbo valandų.

„Žemaičių saulutė“ yra visų draugijos „Saulutė“ vykdomų projektų dalis. Kultūros savaitraštis stengiasi neatitrūkti nuo regione gyvenančių žmonių interesų, bet ir nepataikauja masiniam skaitytojui. Leidinys orien-

Respublikos gatvės rekonstrukcija: ar taps valdžios išbandymu?

Respublikos gatvės rekonstrukcija dabartinei valdžiai ir merui gali tapti keliu į pralaimėjimą būsimuose Savivaldybės tarybos rinkimuose, jei nebus pasiekta, kad darbai vyktų sklandžiai ir kokybiškai, būtų laikomasi terminų.

Skaitytojai teiraujasi, kodėl vangiai atliekami darbai Respublikos gatvėse. Nuogastaujama, ar bus spėta viską laiku padaryti. O verslininkai, įsikūrę šioje gatvėje, jau dabar griežia dantimis.

Alvydas Ivoncius
Savivaldybė nenorėjo pasirašyti sutarties. Labiausiai teliškis stebina, kodėl iki šiol neįsisąjungta gatvė dalis nuo Gedimino ir Mūšy. Tačiau praėjusios savaitės žiejas gatvių sankryžos iki Že-

maits gatvės. Šiame ruože darbai buvo atliekami pernai. Pasak Savivaldybės administracijos Statybos ir urbanistikos skyriaus vedėjo Gintauto Lukausko, dar iki praėjusių metų šv. Kalėdų turėjo būti baigti šios atkarpos vandentvarkos tinklai ir ribandytai. Tačiau praėjusios savaitės antradienį, kalbant su G.Lu-

kauku, darbus atliekanti UAB „Techsis“ to dar nebuvo padarę. Pasak G. Lukausko, „Techsis“ vadovas Algirdas Birikantas teisinasi, kad darbai trukdė žiema. Tačiau praėjusi žiema kaip reta buvo palanki tokiems dar-
(Naklėta į 2 psl.)

JAU GALITE APSIPIRKTI INTERNETU TELŠIUOSE!
cia PARDUOTUVĖ
parduotuve.ciamarket.lt
www.ciamarket.lt
paspaudus E-PARDUOTUVĖ
Tel: 8 444 69542

Pigiau ir iš vakaro!
Kviečiame kalvotojus elektroninėje žemė
Metai
Tęsinys
Užskaito

Gėdingos klaidos Žemaičių šlovės sienoje

Savivaldybės tarybos narys Linas Šedvilas pasipiktino, kad Žemaičių šlovės sienos memorialinėje lentoje, skirtoje įžymiausiems žemaičių mūšiams, apstu klaidų. Tiesa, jis tų klaidų nepasistengė įvardinti.

Alvydas Ivoncius
L.Šedvilas, Telšių rajono savivaldybės tarybos narys, savo asmeninėje „Facebook“ puslapyje pasitenkino vien paraginimu, kad

tyrimą atliktų... žurnalistai. Tarybos nariai turi teisę gauti informaciją iš Savivaldybės administracijos. Kuopu puikiausiai patys gali išsiaiškinti, kas ir ką negero padarė: tai, be kita ko, jų pareiga. Juo labiau, L.Šedvilas tikrau-

siai gerai žino, kad memorialinių lentų gamybos pagrindinis iniciatorius yra Savivaldybės tarybos narys Algirdas Zebruskas: jo ir galėjo paklausti, kaip neseniai sukurtoje lentoje įsivėlė klaidų. O lentos, ką L.Šedvilas taipogi ture-
tų žinoti, kuria dažniausiai Etatis menininkas — Dailės akademijos Telšių fakulteto profesorius. Aišku, Tarybos nariai paprasčiausiai paraginai kitus greičiau tyrimo. Be to, juk A.Šedvilas prikiau-

so valdancijai koalicijai, kurios nariu yra ir meninių lentų iniciatorius A. Zebruskas. Čia neteigiama, kad dėl jo kaltės įžymiausiems žemaičių mūšiams atminti skirtoje lentoje priversta klaidų. Klaidos neišvengė net patys įžymiausias mūšis, kurį laimėjo žemaičiai. Lentoje įrašytas Durbės mūšis, įvykęs 1260 metų liepos 13 dieną. Tačiau lentoje įrašyta, kad mūšis įvyko birželio 13 dieną. Lentoje įrašytas Modininkūm-

šis, įvykęs li-
lentose įrašyti
želio 27 dieną
paankstinti vi
paminėtas Li
1261 metais.
vietoje, o
Kažkaip ir
iniciatoriai ir
tingai svarb
kilimą prieš
siekiančių 165
(Nul)

tuojasi į šviesuomenę.

Leidinyje turi skaitytojų JAV, Kanadoje, Vokietijoje, Ukrainoje, Rusijoje, Australijoje, jį skaito ne tik žemaičiai, bet ir Lietuvos didžiųjų miestų inteligentai, kitų Lietuvos regionų žmonės. Saulutininkai, draugijos įstatuose akcentavę altruizmą, savitarpio pagalbą, blaivų gyvenimo būdą, savišvietą, dvasinį pradą priešpastatę materialiajam, ir savo leidžiamame kultūros savaitraštyje siekia kalbėti su žmonėmis meilės, o ne pykčio kalba. Laikraštis – tarsi bendraminčių laiškas bendraminčiams.

Dabar juk yra nuolatinis grįžimas, grėžimasis prie amžinųjų vertybių, neišsėmiamų dvasios gelmių, slypinčių etninėje kultūroje, žmonėse, literatūroje, istorijoje. Šviežių atviros visuomenės gyvenimo atplukdytų srovių sėmimas iš Europos ir pasaulio kultūros šaltinių verčiant tekstus, susitinkant, bendraujant, keliaujant po pasaulį. Kažkur juk turi rasti atgaiva sielai nuo nepriteklių, chaoso ir pykčio.

Ilgą laiką pagrindinis leidinio rėmėjas buvo Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas. Nuo pirmojo atkurto „Saulutės“ numerio iki dabar laikraštį ruošia savanoriai, negaudami jokių honorarų, tik iš idėjos.

„Žemaičių žemė“

Dabartiniu metu kultūros leidinį „Žemaičių žemė“ Telšių Karolinos Praniauskaitės viešoji biblioteka leidžia elektroniniu formatu. Randamas adresu www.zemaitiuzeme.lt

Leidžiamas kiekviena mėnesį.

Šis kultūros leidinys leidžiamas nuo 1993 metų, pirmasis numeris vadinosi „Žemaitija“. Vėliau pavadintas „Žemaičių žemė“. Spausdinamas popierinis žurnalo

Kultūros kronika

Sausio 7 d. Paryžiaus centre, kino erdvėje „Forum des images“, atidaryta Baltijos šalių dokumentinio kino retrospektyva. Du mėnesius truksiančios programos metu Prancūzijos kino mylėtojams bus pristatyta daugiau nei 50 trumpo ir ilgo metro dokumentinių filmų iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos, sukurtų 1960–2000 metais. Programoje – net 20 filmų iš Lietuvos, tarp jų Roberto Verbos, Henriko Šablevičiaus, Valdo Navasaičio, Arūno Matelio ir kitų režisierių darbai. Programa atskleidžia Baltijos šalių kino savitumą: baltiškoji poetika neatsiejama nuo politiško, joje atsispindi regiono kultūrinė tapatybė, kūrybinės laisvės siekis ir sudėtingo istorinio laikotarpio paliktos įtampas. Retrospektyva vyks iki 2026 m. kovo 15 d.

variantas buvo leidžiamas iki 2017 metų. Žurnalo rengimui ir leidybai buvo sutelktas labai stiprus kultūros aktyvas. Redakcinėje kolegijoje garsūs ir tituluoti kultūros lauko žmonės – Viktorija Daujotytė, o ilgą laiką ir Zita Kelmickaitė.

Visuomenei „Žemaičių žemė“ pristatoma kaip Žemaičių kultūros draugijos, Žemaičių akademijos ir Akademinio žemaičių jaunimo korporacijos „Samogitia“ žurnalas.

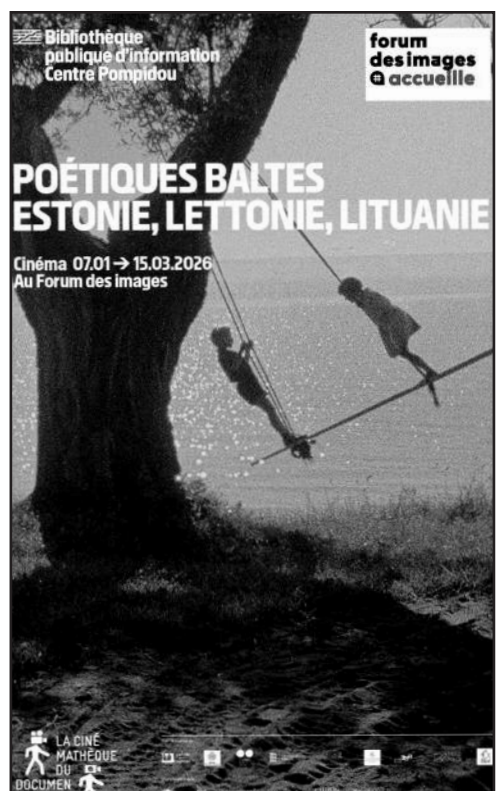
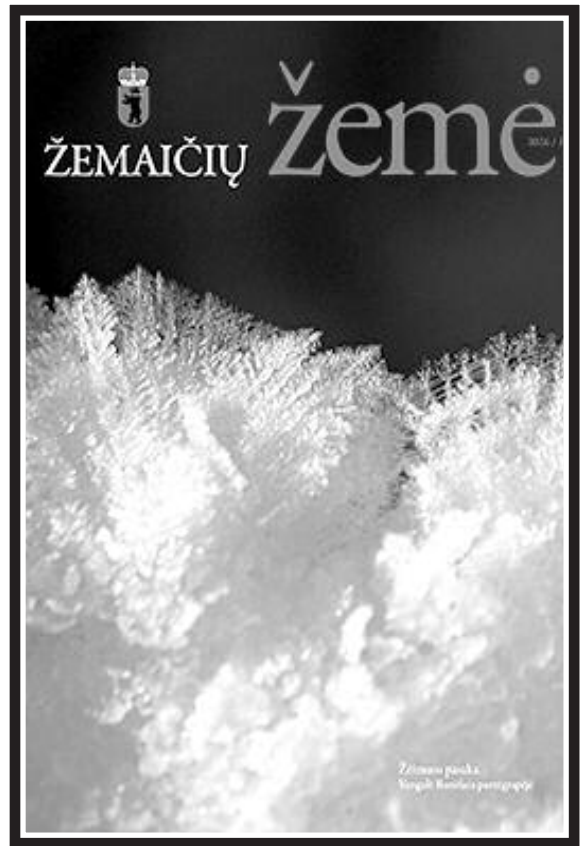
Šeštadieninis kultūros priedas „Ant septynių kalvų“

Tai Telšių apskrities laikraščio „Kalvotoji Žemaitija“ šeštadieninis kultūros priedas „Ant septynių kalvų“.

Daugiausia rašoma apie esamų laikų vyksiančius ar jau įvykusius kultūros renginius.

Leidėjas – AB laikraščio „Kalvotoji Žemaitija“ redakcija.

Tęsinys kitame numeryje

Marijampolę papuoš skulptūra miesto įkūrėjai grafienei Pranciškai Butlerienei

Algis Vaškevičius

Jau šiemet rudenį Marijampolėje bus pastatyta skulptūra miesto įkūrėjai grafienei Pranciškai Butlerienei. Grožėtis ja bus galima šalia Marijampolės dramos teatro esančiame parkelyje. Apie tai, kad būtina labiau įamžinti miesto įkūrėją, pastaruoju metu Sūduvos sostinėje buvo kalbama vis dažniau, tad savivaldybė iš 2026 metų metų biudžeto ryžosi skirti pinigų tokiai skulptūrai sukurti ir pastatyti. Tikimasi, kad ji taps traukos objektu ir miestiečiams, ir miesto svečiams.

Būdama Prienų seniūnė P. Butlerienė, rūpindamasi savo pavaldinių sielovada, į tuometę Starapolę pasikvietė pirmąją marijonų vienuolį. Jos iniciatyva buvo pastatyta Šv. Kryžiaus medinė bažnyčia, o šalia – vienuolynas. Starapolė tapo svarbiu visos Užnemunės centru, vėliau pavadintu Marijampole.

Legenda byloja, kad grafienė ėjo Šešupės pakrante, kalbėdama rožinį. Ten, kur baigdavo vieną malda, pasodindavo liepą, o kur baigė kalbėti visą rožinį, nutarė pastatyti bažnyčią. Tad toje vietoje dabar stovi bažnyčia, o šis kelias pramintas Rožančkeliu. Tai buvo vienas iš argumentų, kodėl būsimajai skulptūrai pasirinkta vieta šalia Šv. arkangelo Mykolo prokatedros.

Šioje prokatedroje yra skulptoriaus Juliaus Narušio sukurtas P. Butlerienės horeljefas. Jis buvo atidengtas ir pašventintas 2008 metų vasarą, minint marijonų vienuolyno ir bažnyčios 250 metų įkūrimo jubiliejų. Buvusios Marijampolės kolegijos patalpose Kvietiškyje antrojo aukšto fojė galima išvysti ir miesto dailininkės Neringos Krivičienės sukurtą grafienės portretą. Palaimintojo arkivyskupo Jurgio Matulaičio muziejuje galima pamatyti ir originalų grafienės portretą, kurį nutapė dailininkas, marijonų vienuolis Pranciškus Nemirovskis, manoma, XVIII amžiaus šeštajame dešimtmetyje. Šiemet grafienė bus įamžinta ir skulptūra.

Buvo surengtas viešasis konkursas pačiai idėjai ir darbams. Jame sulaukta vieno pasiūlymo, kurį pateikė žinomas skulptorius Zigmas Buterlevičius.

Marijampolėje saugomas P. Butlerienės portretas

Tas pasiūlymas ir buvo pasirinktas, nes atitiko visas konkurso sąlygas pagal viešųjų pirkimų įstatymą. Su menininku pasirašyta sutartis, kad per devynis mėnesius projektas bus įgyvendintas ir skulptūra šiemet rudenį papuoš numatytą vietą.

„Kartu bus pertvarkytas ir parkelis šalia Dramos teatro, kuriame bus pastatyta skulptūra miesto įkūrėjai. Su skulptoriumi dirbs ir architektai, tarp jų ir gerai žinomas Marijampolės miesto architektas Gintautas Vievėrys. Naujajai skulptūrai, kuri vaizduos grafienę, bus pakankamai aukšta ir stovės ant postamento, reikės pritaikyti visą aplinką, nes svarbu, kad kūrinys organiškai į ją įsipintų“, – teigė Marijampolės savivaldybės vicemeras Artūras Visockis.

Anot jo, skulptūrai pasirinkta vieta yra miesto centre, ją bus patogų pasiekti turistams, ji susijusi su grafiene, nes yra šalia bažnyčios. Būta siūlymų skulptūrą statyti Kvietiškyje, buvusio dvaro teritorijoje, bet ta vieta toliau nuo miesto centro, ir nors istoriniai šaltiniai liudija, kad Kvietiško dvare grafienė lankėsi ir nakvojo ne kartą, šis dvaras nebuvo jos rezidencija.

– Aš manau, kad Kvietiškiui turėti šią skulptūrą dabar yra šiek tiek per anksti. Galbūt po kažkiek laiko atrodys kitaip, bet dabar, iš Kvietiško į pastatą miesto centre išsikrausčius Sūduvos akademijai, jis atiteks Turto bankui, ir visiškai neaišku, koks bus pastato likimas, kas jame įsikurs.

Ten yra daugiau pastatų, vieni jų valstybiniai, kiti – privati. Savivaldybė yra perėmusi buvusį Kvietiško dvaro grūdų sandėlį, kuris gerai išsilaikęs, ir mes planuojame ten įrengti buvusio dvaro istorijai skirtą ekspoziciją, yra ir kitų idėjų, kurioms įgyvendinti dar reikia laiko, – svarstė vicemeras.

Visas šio projekto įgyvendinimas biudžetui kainuos apie 140 tūkstančių eurų, įskaitant ir parko sutvarkymą, projektavimą, skulptūros sukūrimą ir pastatymą bei kitus numatytus darbus. A. Visockio nuomone, šios skulptūros pastatymas mieste yra miestiečių skola Marijampolės įkūrėjai ir miesto istorijai. Tikimasi, kad naujoji skulptūra taps ir dar vienu traukos objektu miestą lankantiems turistams.

– Man tikrai džiugu, kad diskutuojant apie šią idėją gerbiami mūsų miesto, savivaldybės istorikai, istorijos tyrinėtojai, žmonės, kuriems rūpi Marijampolės ištakos, vieningai sutarė, kad tokio paminklo reikia, miesto įkūrėja turi būti įamžinta. Tokios pat nuomonės buvo ir meras, ir kiti Savivaldybės administracijos specialistai. Mums reikia turėti savo šaknis, jas pažinti ir apie tai kalbėti savo vaikams, – sakė vicemeras.

Skulptorius Zigmas Buterlevičius, kuriam patikėta sukurti šią skulptūrą, jau yra sukūręs paminklą „Metų“ poemos autoriui Kristijonui Donelaičiui šalia evangelikų-liuteronų bažnyčios. Anot menininko, jam yra ir didelė garbė, ir atsakomybė dabar įamžinti Marijampolės miesto įkūrėją grafienę P. Butlerienę.

Naujasis paminklas atsiras šiame parkelyje

Miesto įkūrėjos horeljefas šv. Mykolo prokatedroje, sukurtas skulptoriaus Juliaus Narušio. R. Pasiliausko nuotraukos

Svarbu ne ką nors vyti, o kuo nors būti

Prof. Rimvydas Šilbajoris.

„Draugo“ archyvo nuotr.

Atkelta iš 2 psl.

Esate Vakarų ir Rytų poezijos tradicijų ir kultūrų žinovas. Kaip Lietuvos kūrėjai atrodo pasauliniame kontekste? Kokios perspektyvos ir nuo ko jos priklauso?

Jei Rytais vadinate Rusiją, tarp Rusijos ir Vakarų nedviprasmiškos ribos nubrėžti neįmanoma, turint omeny turtingus santykius tarp rusų ir Vakarų poetų, o ir abipuses įtakas apamai kultūroje. Kai devyniolikta-jame šimtmečio rusų eseistai kalbėjo apie Rusiją kaip apie kažką labai besiskiriančio nuo Europos, tai geriausiu atveju buvo tik pusė tiesos. Mūsiškiai kartais dar irgi šneka, kad Vakarai tai ne Lietuva, kad Lietuvos uždavinys esąs pasidaryti Vakaraus arba, anot Stasio Šalkauskio, būti tiltu. Šita problematika, aišku, turi savo svarbą, bet būtų geriau, jei lietuviai norėtų būti ne Vakaraus ir ne tiltu, o savimi. Esu linkęs sutikti su Henriku Nagiu, kuris kadaise pasakė, kad nėra čia ko su Vakaraus (ar pasauliu) vienaip ar kitaip lygintis, svarbu atsiduoti savo kūrybiniam darbui be jokio dairymosi į šalis. Mat kultūra, kuri kuriamama tam, kad ką nors pasivytum arba kam nors prilygtum, nėra tikra kultūra bei literatūra, tai greičiau tik dirbtinas stėnėjimas, tik neva literatūra. Dažnai sakoma, kad Antanas Baranuskas parašęs „Anykščių šilėlių“ tam, kad parodytų, jog ir lietuviškai galima rašyti neblogiau kaip lenkai rašo. Bet jo kūrinys didis ir svarbus ne dėl to, o kad yra didelio talento darbo vaisius pats per save, be jokių „palyginimų“. Nebent, aišku, svarbus lyginamosios literatūros studijoms, kur svarstoma ne tai, kokia iš dviejų kultūrų yra „pažangesnė“ ar „didesnė“, o kokie yra tarp jų reikšmingi santykiai.

Štai tų reikšmingų santykių tarp lietuvių ir visuotinės literatūros mums kaip tik ir per mažai. Esame gerokai izoliuoti didele dalim todėl, kad ir patys to norime. Argumentas, kad, girdi, mažą šalį, nežinoma kalba, – toli nenuveda. Kas taip sako, turėtų prisiminti Grygą, Ibseną, Anderseną ar olandų tapytojus – pasaulinio masto kūrėjus iš mažų kraštų su beveik niekam nežinomomis kalbomis. Tų autorių darbai buvo ne tik jų šalių, bet ir visos Europos kultūros įvykiai. O kad lietuvių kultūros įvykis būtų kartu ir visuotinas įvykis,

reikia talento. Turime tikrai gerų rašytojų, bet jie sutelpa mūsų pačių kultūroje, neprasiveržia už jos ribų, išskyrus vieną kitą atvejį. O talentas vystosi, kai gyvenimi ne tik savo krašte, bet ir pasaulyje. Turiu galvoje daugiau dvasinį, o ne fizinį gyvenimą. Nemanau, kad dabar ištarti mano žodžiai prieštarauja Nagio nuomonei. Svarbu ne ką nors vyti, o kuo nors būti. O galėjimas kuo nors būti yra ir viena iš talento apraiškų.

Kokio pobūdžio Jūsų pažintys su Lietuvoje gyvenančiais rašytojais? Kai čia kurį laiką skaitėte paskaitas, turbūt užsimezgė ir artimesnių santykių? Su kuo? Ką jie davė? Ar turi tęsinį?

Kai lankiausi Lietuvoje, susitikdavau su įvairiais rašytojais, ištisa plejada. Mūsų santykiai visada buvo draugiški, dažnai pasidalindavom mintimis apie mums rūpimas kultūros ir literatūros apraiškas. Tačiau nepasakyčiau, kad mano santykiai su jais buvo ypač intymūs ar gilūs. Čia daugiausia mano kaltės, nes buvau labai su savo paskaitomis, savo skaitymais užsiėmęs. O ir nesinorėjo pas juos nuolat brautis, žmonėms įkyrėti. Kiekvienas turim savo darbą ir gyvenimą.

Įdomių pokalbių esu turėjęs su Geda ir su antruoju Sigitu, Parulskiu. Esam gražiai praleidę laiką su Algimantu Mikuta, Donaldu Kajoku. Tebesu dėkingas Vytautui Martinkui už visokeriopą pagalbą. Labai maloniai prisimenu pasivaikščiojimą Užupyje su Jurgiu Kunčinu ir jo žmona. Jaučiau, jaučiu didelį draugiškumą Viktorijai Daujotytei, Marcelijui Martinaičiui ir gal ypač Regimantui Tamošaičiui, o taip pat ir Giedriui Viliūnui, Audingai Tikuišienei. Gerai pažinau Gintarą ir Mariją Patackus, mėgstu jų poeziją, asmenybes. Kelis kartus turėjau laimės pasimatyti su Leonardu Gutausku ir visuomet turėjau iš jo ko pasimokyti. Savo laiku buvau suartėjęs ir su Ričardu Pakalniškiu, pažinau Vytautą Petkevičių. Taigi mano santykiai su lietuvių rašytojais buvo, sakyčiau, normalūs, tokie, kokių ir galima laukti iš praeinančio žmogaus. Su kai kuriais dar ir dabar kartkartėmis susirašinėju.

Ar daug knygų, išėjusių Lietuvoje, pasiekia Jus? Kaip vertinate dabartinę literatūros situaciją? Jei knyga atsiunčiama

paties autoriaus, ar perskaičius laišką ji įvertinama tik keliomis mandagumo eilutėmis, ar ir platesniu kritiko žvilgsniu?

Kai pasižiūriu į lietuviškų knygų recenzijas ar paminėjimus spaudoje, matau, kad gaunu tik mažą dalį to, kas išleidžiama. Tikrai per mažai, kad galėčiau daryti kokius nors prasmingus komentarus apie dabartinę literatūros situaciją. Matau, kad recenzijose atsispindi kai kurie įdomūs kūriniai, bet tai ir tiek. Atvirai pasakius, didesnis antplūdis knygų iš Lietuvos mane tikrai „paskandintų“, nes ir dabar gaunami laikraščiai bei žurnalai praguli neskaityti gana ilgą laiką – nėra kada prie jų prieiti. Mano amžiuje laikas pasirūpinti, kad turimų knygų būtų mažiau, o ne daugiau. Žinoma, autorių atsiųstos knygos nusipelno platesnio kritikos žvilgsnio, bet ir jos turi laukti eilės. Žinau, kad autoriams rūpi išgirsti kokią žodį apie savo veiklą, kartais ir kalts jaučiuosi, kad nesiseka taip greitai atsiliepti. O be to, būdamas iš esmės pašalietis, nesijaučiu tikras, kad mano žodis tolimoje tėvynėje iš tiesų taip jau svarbus.

Kodėl taip retai spaudoje pasirodo Jūsų recenzijos? Kuo dabar užimta Jūsų kasdienybė? Kokie planai?

Mano kasdienybė užimta pokalbiais su veidrodžiu apie senatvę ir nuovargį. Taip pat turiu ir šeimos sveikatos problemų, kurios irgi užima laiko. O dabar pavasaris – kieme daržas ir gėlės reikalauja nemažesnio dėmesio nei knygų autoriai. Bendravimas su pažįstamais, visokie koncertai, spektakliai irgi reikalauja laiko duoklės. Kasdien reikia atsakyti į laiškus. Po vakarienės kartais labai norisi miego. Tai taip ir tiksi laikrodis. Senatvėje laikrodis eina labai lėtai, o gyvenimas bėga prie liepto galo labai greitai, užtat niekur žmogus ir nebesuspėja.

Ką patartumėte tam, kuris pasiryš iš naujo perrašyti lietuvių poezijos istoriją?

Negerai, kai patarimus istorikams duoda žmonės, kurie patys nėra jokie istorikai. Gal būtų gerai, kad kas pajėgtų paskirti istorijoje vietą autoriams pagal jų atsiekimus ir talentus, o ne pagal jų įsisenėjusią „klasikų“ reputaciją. Koks nors Višteliauskas, drįstu sakyti, neprilygsta mūsų jauniems ar pusiau jauniems poetams, tad šitiems ir turėtų būti skirta daugiau dėmesio.

2005

JAV lietuvių tautininkų veiklos dešimtmetis

Atkelta iš 3 psl.

JAV lietuvių kolonijų renginiuose teko nerimauti, ar nebus protestuotojų ir neleistinių veiksmų prieš A. Smetoną, baimintis, kad Prezidentas nebūtų išplūstas ar apmėtytas kiaušiniiais. A. Smetona savo prakalbose trumpai apibūdindavo tragišką Lietuvos padėtį, sovietinių ir nacių okupantų elgesį, kalbėjo apie visų lietuvių ryžtą ir vienybę. JAV ir Didžiosios Britanijos pergalę kare jis siejo su Lietuvos nepriklausomybės atstatymu. Tačiau opozicijoje A. Smetonai būvę lietuviai skundė jį JAV valdžios įstaigoms, pristatydami A. Smetoną kaip fašistą ir „Hitlerio agentą“. A. Smetona net buvo verčiamas registruotis kaip „užsienio agentas“. Ypač daug teko dirbti P. Žiūriui Washingtone svarbiausiose JAV valdžios įstaigose ginant A. Smetoną nuo nepagrįstų kaltinimų. Kalbant su JAV pareigūnais P. Žiūriui tekdavo išgirsti nusistebėjimų: „Mes žinom, kad komunistų protestai ir puolimai neturi prasmės, bet kad randame parašus kunigų mes stebimės ir imam galvoti, kad jūs, žmonės, nemokate ginti savo reikalų.“

J. Skirius atskleidžia, kad tuo metu tautininkams reikėjo ginti ne tik Lietuvos Prezidento garbę, bet ir stengtis, kad lietuvių tautininkų organizacijos apskritai nebūtų uždarytos. P. Žiūris teigė, kad jeigu jam nebūtų pavykę paneigti visų tų melagingų skundų, tai JAV valdžia būtų uždariusi ne tik tautininkų, bet ir kitų lietuviškų organizacijų veiklą. Sunku pasakyti, kaip toliau dar būtų vystęsi kovos prieš A. Smetoną, jeigu ne 1944 m. sausio 9 d. įvykusi staigi jo žūtis. Užtilo oponentai, tačiau netekę A. Smetonos tautininkai turėjo vėl persiformuoti.

Antroje knygos dalyje „JAV lietuvių tautininkų veiklos kulminacija 1944–1945 metais“ J. Skirius analizavo 1944 m. vasario 4–5 dienomis New York'e įvykusį Amerikos lietuvių seimą bei vėlesnę tautininkų veiklą kuriant misiją Washingtone ir rengiantis dalyvauti lietuvių konferencijoje San Fran-

cisce. Autorius aprašė ir kitą ne mažiau svarbią JAV lietuvių tautininkų konferenciją, įvykusią 1945 m. kovo 23–24 dienomis Washingtone. Šis renginys buvo labai svarbus, nes jame gausiai dalyvavo JAV politikai, o pirmąją renginio dieną JAV lietuvių karių motinų delegacija apsilankė Baltuosiuose rūmuose, kur susitiko su pirmąja ponja Eleonora Roosevelt ir jai įteikė peticiją, kurioje prašoma paremti Lietuvos nepriklausomybės atstatymą. Tai buvo pirmas kartas, kai prezidento žmona priėmė mažos tautos delegatus. Vakare įvykusiame bankete dalyvavo 320 žmonių, tarp kurių buvo 10 senatorių ir 70 Kongreso atstovų. Pirmą kartą lietuvių veikėjams pavyko į vieną renginį sukviesti tiek aukštų JAV politikų, kurie tiesiogiai išgirdo lietuvių argumentuotus prašymus Lietuvos nepriklausomybės klausimu. Visa tai sulaukė nemažo JAV spaudos dėmesio. Vėliau sekė kitos lietuvių konferencijos ir kiti susitikimai su JAV politikais, tačiau stiprus išeivijos lietuvių vadovų tikėjimas, kad Atlanto chartijos principai bus įgyvendinti ir pasitikėjimas JAV valdžios atstovų pažadais nepasiteisino – Lietuva, Latvija ir Estija liko SSRS priklausomybėje. Nepaisant to, JAV lietuvių tautininkų vadai ir toliau laikėsi įsitikinimo, kad išeivijos spaudimas Lietuvos klausimu JAV valdžiai Washingtone turi būti daromas nuosekliai ir nenuilstamai.

Trečioje knygos dalyje „Kelias į vienybę. 1946–1949 metai“ autorius analizavo tautininkų pastangas užtarti lietuvių pabėgėlius buvusius Europoje DP stovyklose ir P. Žiūrio veiklą sprendžiant pabėgėlių įsileidimo į JAV klausimą. 1946–1947 m. išgyvenę nemenką savo veiklos krizę, 1948 m. tautininkai tvirtai apsisprendė konsoliduoti jėgas ir galiausiai 1949 m. sugrįžo į Amerikos lietuvių tarybą kolektyviai tęsti Lietuvos laisvinimo bylos.

Visiems, norintiems geriau suprasti, kaip Lietuvos vadavimo klausimu stengėsi dirbti patriotiškai nusi-teikusi lietuvių išeivija JAV, rekomenduojau atsiversti šią knygą.